

БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫ КӘСІБИ ӨЗІНДІК ДАМЫТУДА
ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДАЯРЛЫҚТЫҢ РӨЛІ
ETNOPEDEGOGICS ROLE TRAINING OF FUTURE EXPERTS IN DEVELOPMENT
PROFESSIONAL PERSONAL

БЕЙСЕМБАЕВА К.Д. (BEYSEMBAYEVA K.D.)
СКАКОВА Р.Ә. (SKAKOVA R.A.)
КАРИМОВА Р. Е. (KARIMOVA R. E.)
МАҚҰЛБЕКОВА А.А. (MAKULBEKOVA A.A.)

Аңдатпа

Қазіргі заманда білім беруді модернизациялау жағдайында, өзінің кәсібін, этнопедагогиканың негіздерін еркін меңгерген, еңбек нарығындағы бәсекеге қабілетті және құзырлы мамандарды кәсіби және этнопедагогикалық тұрғыда даярлау мәселесі ерекше маңызды болып саналады. Болашақ мамандар өскелең жас ұрпақпен, педагогикалық ұжыммен, ата-аналармен бірлесіп жұмыс барысында, дәстүрлі педагогикалық мәдениеттің негіздерін, этникалық педагогиканы меңгеруі керек, сонымен бірге өзіндік кәсіби дамытуға деген жоғары деңгейдегі ұмтылысымен айрықшалануы керек.

Түйін сөздер: Болашақ Маман, Кәсіби Өзін-Өзі Дамыту, Этнопедагогикалық Даярлық, Өзіндік Даму Сатылары, Сұрақнама, Білім Алушылар.

ABSTRACT

In the modernization of modern education, fluent in the basics of their profession, pedagogical, competitive and competent professionals in the labor market is particularly important concerning the training and pedagogical approach. The younger generation of future professionals, parents, teaching staff to work together in the traditional pedagogical culture, ethnic pedagogy skills, as well as their own professional development to a high level of ambition must differ. In the conditions of modernization of modern education, ososbenno an important problem is the problem of ethnopedagogical and vocational training of competitive and competent experts in labor market, masterfully using the profession and fundamentals of ethnopedagogics. An important factor of implementation of the called requirements, the orientation of future experts to professional self-development by means of ethnopedagogics is considered. Educational process of the higher school defines living and world outlooks of professional experts therefore at the higher school formation of interest in traditional pedagogical culture, ethnic pedagogics is necessary, that is implementation of training of the real teacher of the country and the people without ethnopedagogical education is impossible.

In a stage of vocational training in a higher educational institution, training of future experts for professional self-development because during this period motivational and valuable, cognitive and reflexive and activity sonova of professional self-development of the personality have been put is of particular importance. Ethnopedagogical preparation is an important part of vocational training of future expert, it is the continuous and operated process of formation of preparation for ethnopedagogical activity of future expert. The purpose of ethnopedagogical training of future experts for professional self-development, involvement of students to ethnocultural and pedagogical heritage of the Kazakh people, formation of readiness of use of heritages in own professional activity is.

Ethnopedagogical training of future experts for professional self-development, speaks as vocational training on development of ethnopedagogical knowledge, the skills representing tselenepravlenny activity of future experts in continuous management of own ethnopedagogical development, in the choice of the purposes, ways and the funds of professional self-improvement allocated for formation of ethnopedagogical activity and promoting understanding of the future professional activity.

For definition of ethnopedagogical training of future experts for professional selfdevelopment, it is possible to conduct the questionnaire or survey among students. It is possible to offer the following questions of the questionnaire to future experts:

1. How do you understand the term "ethnopedagogics"?
2. As you will be able to explain the following concepts: "development", "self-development", "is professional self-development"?
3. How you think what value has professional self-development in professional formation of future experts?
4. You feel or whether you realize requirement to professional self-development? Whether you seek for some actions for professional self-development? What difficulties and barriers arise in the course of professional self-development?
5. How you think what interrelation has ethnopedagogics to professional self-development?

Summing up the result of the aforesaid, it is possible to draw the following conclusion: not really high level of ethnopedagogical training of future experts for professional selfdevelopment in the system of modern higher education and in the conditions of the higher school is allocated.

Keywords: Future Specialist Training, Pedagogical And Professional Self-Development, Selfdevelopment Stages, The Students, Questionnaire.

Қазіргі заманда білім беруді модернизациялау жағдайында, өзінің кәсібін, этнопедагогиканың негіздерін еркін меңгерген, еңбек нарығындағы бәсекеге қабілетті және құзырлы мамандарды кәсіби және этнопедагогикалық тұрғыда даярлау мәселесі ерекше маңызды болып саналады. Аталған талаптарды жүзеге асырудың маңызды факторы ретінде, болашақ мамандардың этнопедагогика арқылы өзін-өзі кәсіби дамытуға бағыттылығы алынады. Соңғы жылдары өзінің ана тілін, салт-дәстүрлерін, әдет-ғұрыптарын, тарихы мен мәдениетін білмейтін ұрпақтың саны артып келеді, жастардың дәстүрлі өмір сүру салтынан оқшаулану үрдісі бекіп, ғасырлар бойы қалыптасқан адамгершілік-этикалық ұғымдардың, халықтың рухани құндылықтарының жоғалу үрдісі байқалады, бұлар өз кезегінде ұлттың санасының деформациясына әкелетіні сөзсіз [1].

Жоғары мектепте оқыту үдерісінің болашақ кәсіби мамандардың өмірлік және дүниетанымдық ұстанымын анықтайтын болғандықтан, жоғары оқу орнында дәстүрлі педагогикалық мәдениетке, этникалық педагогикаға деген қызығушылықты, қалыптастыру қажет, яғни этнопедагогикалық білімсіз өз халқының және өз елінің нағыз педагогын даярлау мүмкін емес. Болашақ мамандар өскелең жас ұрпақпен, педагогикалық ұжыммен, ата-аналармен бірлесіп жұмыс барысында, дәстүрлі педагогикалық мәдениеттің негіздерін, этникалық педагогиканы меңгеруі керек, сонымен бірге өзіндік кәсіби дамытуға деген жоғары деңгейдегі ұмтылысымен айрықшалануы керек.

Болашақ құзырлы мамандарды даярлау идеясы Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында, білім беруді 2011-2020 жылдарға дейін дамытудың Мемлекеттік бағдарламасында, басқа да тұжырымдамалы құжаттарда айқын атап көрсетіледі. Осыған байланысты, болашақ құзырлы мамандарды өзіндік кәсіби дамытуға даярлау мәселесі өзекті бола түседі, оның мәні тұлғаны бірізді бірнеше сатыларды қамтитын, әлеуметтік-кәсіби қатынастар жүйесіне интеграциялауда көрініс береді: кәсіпті білім беру мекемесінде даярлау аясында меңгеру; орындалатын кәсіби функцияларды есепке ала отырып жұмыс орнында бейімделу; жеке кәсіби стильді қалыптастыру; кәсіби өсудің жолдарын іздеу.

Жоғары оқу орнында кәсіби даярлау сатысында, болашақ мамандарды кәсіби өзіндік дамытуға даярлық ерекше мәнге ие болады, себебі дәл осы кезеңде тұлғаның кәсіби өзіндік дамуының мотивациялық-құндылықты, когнитивті және рефлексивті-әрекеттік негіздері қаланады [2].

Жоғары кәсіби білім берудің Мемлекеттік стандартында, болашақ мамандардың жоғары оқу орнын бітірер кезінде төмендегі құзыреттіліктерді игерудің қажеттілігі атап көрсетілген: өзінің педагогикалық шеберлігін жүйелі түрде жетілдіру; білім алушылардың толыққанды оқыту және тәрбиелеу үшін жағдай жасау; психологиялық қолайлы және қауіпсіз білім беру ортасын құру; салалас мамандармен бірлесіп, пәнаралық психологиялық-педагогикалық және әлеуметтік-реабилитациялық іс-шараларға қатысу; әлеуметтік өзара әрекеттестікті құруда, білім беру үдерісіне қатысушылардың этномәдени және конфессиялы айырмашылықтарын ескеру қабілеті; дамудың әлеуметтік-мәдени жағдайының ерекшеліктерін ескеріп, көпмәдени ортада кәсіби іс-әрекетті жүргізу қабілеті және т.б.[3].

Болашақ құзырлы мамандар этнопедагогикалық ерекшеліктерді білуі және есепке алуы қажет, бұл бірлескен оқу және еңбек іс-әрекетін жетістікпен ұйымдастыруда, әрекеттің келісімділігін және өзара түсіністікке қол жеткізуді қамтамасыз ету үшін қажет. Этнопедагогикалық білім өз кезегінде индивидтердің әртүрлі этномәдени топтарға қатыстылығымен негізделген, ойлаудағы және мінез-құлықтағы ерекшеліктердің көрінісіне толеранттылықты қалыптастыруға ықпал етуі керек.

Қазіргі заманғы психологиялық-педагогикалық теориялар мен гуманистік білім беру тұжырымдамаларын талдау (А.Г.Асмолов, И.Б.Котова, А. В. Петровский, В. И. Слободчиков, Д.И.Фельдштейн, Б.Н.Шиянов) болашақ мамандардың тұлғасын өзіндік дамыту мен өзіндік жетілдіру үдерістерін зерттеудің қажеттілігін көрсетеді. Этнопедагогиканың жекеленген аспектілері Ш.М.-Х.Арсалиев, Г.Н.Волков, В.Н.Иванов, В.А.Николаев, Т.Н.Петрова, К.Ж.Қожахметова, С.А.Ұзақбаева, М.Х.Балтабаев және т.б. еңбектерінде қарастырылады. Қазіргі кезде этнопедагогиканың мәнін педагогтың іс-әрекетінің ғылыми негізі ретінде саналы ұғыну артып келеді.

Сондықтан, көптеген этнопедагогтардың еңбектерінде (А.Л.Бугаева, Г.Н.Волков, К.Ж.Қожахметова, О.Д.Мукаева және т.б.) еңбектерінде педагогты этнопедагогикалық тұрғыда даярлауды ұйымдастыруды арттырудың қажеттілігі аталып көрсетіледі. Сонымен бірге, болашақ құзырлы мамандардың этнопедагогикалық білімін жетілдіру мәселесі аталған еңбектерде қарастырылмаған, сол себепті жоғарыда аталған мәселелер өзекті болып саналады.

Жоғарыда баяндалғандар контекстінде келесі міндеттерді шешу қажет:

- 1) білім беру теориясы мен тәжірибесінде болашақ мамандадың кәсіби өзіндік даму үдерісіне талдау жасау;
- 2) болашақ мамандарды кәсіби өзіндік дамытуға этнопедагогикалық даярлаудың шарттарын анықтау және теориялық тұрғыда негіздеу;
- 3) болашақ мамандарды кәсіби өзіндік дамытуға этнопедагогикалық даярлаудың құрылымдық компоненттерін айқындау, олардың критерийлері мен деңгейлерін анықтау;
- 4) болашақ мамандарды кәсіби өзіндік дамытуға этнопедагогикалық даярлау бағдарламасын құрастыру және оның тиімділігін эксперименттік түрде тексеру. Этнопедагогикалық даярлық – бұл болашақ маманды кәсіби даярлаудың маңызды бөлігі, ол болашақ маманды этнопедагогикалық іс-әрекетке даярлығын қалыптастырудың үздіксіз және басқарылатын үдерісі [4]. Мұндай даярлықтың маңызды белгілерінің бірі – оның интегративті сипаты бұл өз кезегінде болашақ маманның оқу жоспарындағы пәндерді оқу нәтижесінде меңгерген негізгі білімдерін, біліктері мен дағдыларын біріктіретін, педагогикалық практикадан өту барысында бекітілген жүйе ретінде анықтауға мүмкіндік береді.

Біздің ойымызша, этникалық құрамдас бөлім кәсіби білім берудің мазмұнына қосымша ретінде анықталып қоймай, сонымен бірге «Этнопедагогика» жеке курсы мен өтумен шектелмеуі қажет деп санаймыз. Болашақ мамандарды этнопедагогикалық даярлау бойынша жүргізілетін іс-шаралар жоғары мектептің білім беру жүйесіне толыққанды енгізілуі керек, ол жоғары оқу орнын бітіруші түлектердің кәсіби құзыреттілігінің жоғары деңгейіне қол жеткізудің маңызды шарты болып табылады.

Болашақ мамандардың кәсіби өзіндік дамытуға этнопедагогикалық тұрғыда даярлаудың мақсаты, студенттерді қазақ халқының этномәдени және педагогикалық мұраларына баулу, оны өздерінің кәсіби іс-әрекетінде қолдануға даярлығын қалыптастыру болып табылады.

Болашақ мамандардың кәсіби өзіндік дамытуға этнопедагогикалық тұрғыда даярлаудың міндеттері:

- студенттердің балалар мен жастарға отбасылық, қоғамдық, еңбек тәрбиесін берудегі этнопедагогикалық білімді меңгеру;
- білім алушылардың этникалық тәрбие мәселесіне деген қызығушылығын дамыту;
- әлеуметтік-мәдени орта жағдайында болашақ маманның кәсіби іс-әрекетіне қажетті біліктері мен дағдыларын қалыптастыру;
- өзіндік іс-әрекетте этнопедагогикалық білім мен біліктерді шығармашылықпен қолдану қабілетін дамыту;
- кәсіби өзіндік дамытуға және өзіндік біліктілігін арттыруға деген тұрақты мотивацияны қалыптастыру.

Кәсіби өзіндік даму деп, озат тәжірибені және өзіндік дербес іс-әрекетті саналы ұғынуға көмек беретін, сонымен бірге өзін-өзі тану мен өзін-өзі жетілдірудің құралы болып саналатын, кәсіби іс-әрекеттің жеке стилін қалыптастыруға ықпал ететін көп компонентті, тұлғалық, кәсіби маңызды үдеріс ретінде түсіндіріледі [1].

Аталған саладағы зерттеулерге сүйене отырып, біз болашақ мамандарды кәсіби өзіндік дамытудың үш сатысын айқындауға мүмкіндік алдық. Бірінші саты – бағдарлы. Ол студенттердің кәсіби бағыттарын, тұлғаның өзіндік дамуы туралы білім жүйесін,

кәсіби-педагогикалық бағыттылығын қалыптастырудан құралады. Бұл мақсатқа студенттердің педагогика мен психологиядан дәстүрлі курстарын оқыту, өздерінің жеке ерекшеліктерін өзіндік тануы бойынша практикалық сабақтарды өткізу арқылы қол жеткізуге болады.

Екінші саты – орындаушылық (тікелей кәсіби даярлық). Оның мақсаты студенттердің әрекеттің жаңа тәсілдерін меңгеруде анықталады. Бұл мақсатқа педагогика мен психология бойынша курстардың аясында арнайы практикалық сабақтарды ұйымдастыру, студенттердің тұлғасын өзіндік дамыту мен кәсіби өзіндік дамыту бойынша алуан түрлі арнайы курстар мен арнайы семинарларды жүргізу арқылы қол жеткізуге болады.

Үшінші саты – бақылаушы-түзетуші. Ол студенттердің әрекетінің жаңа тәсілдерін тәжірибеде меңгеруді және бекітуді қамтиды. Бірқатар зерттеушілер бұл сатыны кәсібилендіру сатысы деп атайды, себебі бұл сатыда кәсіпке ену, оы меңгеру және кәсіби өзіндік анықталу жүзеге асырылады [1]. Бұл мақсатқа студенттердің оқу және практикалық жағдаяттарды дербес орындау үдерісінде, сонымен бірге педагогикалық практиканы өту барысында қол жеткізіледі.

Кәсіби өзіндік даму үдерісі адам өмірінің бойында жүреді, әрбір кәсіби іс-әрекеттің өзіндік спецификасы болады, ол өз кезегінде кәсіби маңызды сапалардың белгілі жиынтығын талап етеді; кәсіби өзіндік даму үшін іс-әрекеттің болашақ сферасын тұлғалық тұрғыда қабылдау қажет; кәсіби өзіндік даму үдерісін іштей және студенттердің өзіндік дамуы арқылы басқаруға болады.

Болашақ мамандардың кәсіби өзіндік дамытуға этнопедагогикалық даярлығы деп, біз өзінің болашақ кәсіби іс-әрекетін саналы ұғынуға ықпал ететін, этнопедагогикалық іс-әреентті қалыптастыруға бағытталған, кәсіби өзіндік жетілдірудің мақсаттарын, жолдары мен құралдарын таңдауда, өзінің этнопедагогикалық дамуын үздіксіз басқару бойынша болашақ маманның мақсатты бағытталған іс-әрекетін көрсететін этнопедагогикалық білім, білік және дағдыларды меңгеру бойынша кәсіби даярлығы ретінде түсіндіреміз.

Болашақ мамандардың кәсіби өзіндік дамытуға этнопедагогикалық даярлығын анықтау үшін, студенттер арасында сауалнама жүргізуге болады. Болашақ мамандарға келесі үлгідегі сұрақтарды беруге болады:

1. Сіз «этнопедагогика» терминін қалай түсінесіз?
2. Сіз «даму», «өзіндік дамыту» және «кәсіби өзіндік дамыту» ұғымдарын қалай түсінесіз?
3. Сіздің ойыңызша, болашақ маманның кәсіби қалыптасуында кәсіби өзіндік дамытудың қандай маңызы бар?
4. Сіз кәсіби өзіндік дамытуға деген қажеттілікті сезінесіз бе? Егер сезінсеңіз, онда өзіндік кәсіби дамыту мақсатында қандай әрекет жасауға ұмтыласыз? Кәсіби өзіндік дамыту үдерісінде сізде қандай қиындықтар туындайды?
5. Сіздің ойыңызша, этнопедагогиканың кәсіби өзіндік дамытуға қандай қатысы бар?

Қорытындылай келе, келесі тұжырым жасауға болады: болашақ мамандардың қазіргі жоғары білім беру жүйесінде, жоғары мектеп жағдайында өзіндік кәсіби дамытуға этнопедагогикалық даярлығының жоғары емес деңгейі анықталады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Харитонов М. Г. Этнопедагогическое образование учителей национальной школы. - Чебоксары: Чувашгоспедуниверситет им. И. Я. Яковлева, 2004. - 330 с.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы. – 2011. Астана қаласы.
3. Жоғары кәсіби білім берудің Мемлекеттік Стандарты. – Астана, 2010.
4. Чурсина А. С. Формирование готовности к профессиональному саморазвитию у студентов вуза в процессе изучения психолого-педагогических дисциплин: Автореф. дис... канд. пед. наук. - Челябинск, 2011. - 23 с. __